

UYG'ONISH DAVRI - RENESSANS

Muminova Latofat
Nizomiy nomidagi TDPU
Tarix Sirtqi 401- guruh

Annotatsiya:

Ushbu maqolada Renessans ya'ni uyg'onish davri tarixi manbalarga tayangan holda ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Renessans, uyg'onish, davr, tarix

Uyg'onish davri (Renessans) — Markaziy Osiyo, Eron, Xitoy (9-12 va 15-asrlar) va G'arbiy Yevropada yuz bergan alohida madaniy va tafakkuriy taraqqiyot davri. „Renessans“ atamasi dastlab Italiyadagi madaniy-ma'naviy yuksalish (14—16-asrlar)ga nisbatan qo'llanilgan, uni o'rta asrchilik turg'unligidan yangi davrga o'tish bosqichi deb baholaganlar. Renessansning asosiy alomatlari: tafakkurda va ilmu ijodda dogmatizm, jaholat va mutaassiblikni yorib o'tib, insonni ulug'lash (qarang Gumanizm), uning iste'dodi, aqliyfiikriy imkoniyatlarini yuzaga chiqarish; antik davr (yunonrum) madaniyatiga qaytib, uni tiklash, boyitish; cherkov sxolastikasidan qutulib, adabiyot va san'atda dunyoviy go'zallik, hayot taronalarini qizg'in kuylash; inson erki, hurfikrlilik uchun kurashish. Buning natijasi o'laroq, ijodiy qudrat va tafakkur kuchini namoyish etadigan ulug'vor badiiy asarlar, salobatli binolar yaratildi, ilmfan rivojlandi. ¹Italiyada shoir Petrarka va Dante, rassom Jotto, adib va mutafakkirlar Bokkachcho, Ariosto, Tasso, Byome Renessans g'oyalarining jarchilari bo'lib maydonga chiqdilar. Keyinchalik Michelangelo, Rafael, Shakespeare, Miguel de Cervantes Yevropaning turli mamlakatlarida buni davom ettirdilar. Ammo Renessans, ya'ni Uyg'onish faqat Yevropa hodisasi emas. Dunyo madaniyatini yaxlit olib o'rgangan olimlarning ishlari shuni ko'rsatdiki, Osiyo markazida joylashgan Movarounnaxr, Xuroson va Eronda Italiyaga qaraganda bir necha asr oldin (9—12-asrlar) ulkan madaniy ko'tarilish yuz bergan, ilm-fan, falsafa, adabiyot kuchli rivojlanib, ilg'or insonparvarlik g'oyalari jamiyat fikrini band etgan, aqliy va ijodiy faollik gurkiragan. Bu davr dunyo ilmida „Musulmon

¹ A. Haydarov. Madaniyat va san'at sohasini boshqarish asoslari. “G'ofur G'ulom” nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. Toshkent – 2016. 178-b.

Renessansi“ (A. Mets) yoki „Sharq Uyg‘onishi“ (N. I. Konrad) nomi bilan atalib kelinmoqda. Sharq Uyg‘onish davrida Yevropa Uyg‘onish davrining asosiy belgilari mujassam: jo‘shqin ijodiy faoliyat, ulkan bunyodkorlik ishlarining amalga oshirilgani, aqlni hayratga soluvchi bemisl asarlarning yaratilgani shundan dalolat beradi. ²Sharq Uyg‘onish davri ham ulug‘ allomalar, qomusiy bilim sohiblari, mashhur mutafakkirlarni yetishtirdi.

Aniq fanlar sohasida Muhammad al-Xorazmiy, Abu Bakr Roziy, Abu Rayhon Beruniy, Ahmad al-Farg‘oniy, Umar Xayyom, Mirzo Ulug‘bek jahonshumul kashfiyotlar qildilar. Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Ibn Rushd, Muhammad G‘azoliy, Nasafiy Aziziddinlarning falsafiy asarlari tafakkur xazinasini boyitdi, olam, odam va jamiyat yaxlitlikda tadqiq etilib, yangi qonuniyatlar ochildi, aqliy bilim ufqlari kengaydi, fozil jamiyat va komil inson nazariyasi chuqur ishlab chiqiddi. She‘riyatda Abu Abdullo Rudakiy, Abulalo alMaarriy, Abulqosim Firdavsiy, Jaloliddin Rumi, Hofiz Sheroziy, Nizomiy Ganjavip, Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiy kabi daho ijodkorlar yetishib, o‘lmas asarlar yaratdilar, ishqmuhabbat, qahramonlik, ozodlik va ezgulikni kuyladilar. Miniatyura rassomchiligida bir necha maktablar shakllandi, bunda Kamoliddin Behzod rasmlari yangi ijodiy yo‘nalishga asos soldi. Uyg‘onish davri ning yana bir belgisi xalq ruhini ifodalaydigan „Ming bir kecha“ , „Kalila va Dimna“ , „Qirq vazir“ , „To‘tinoma“ , „Sindbodnoma“ , „Jome‘ul hikoyot“ kabi qiziqarli sarguzashtlarga to‘la, shavqu zavq qo‘zg‘atadigan asarlarning ko‘paygani, ikkinchi tomondan „Xamsa“larda bo‘lganiday, insoniy ideallarni mujassam etgan hikmat va falsafaga boy umumbashariy g‘oyalarning tasvirlanishidir. ³Eron va Markaziy Osiyo xalqlari bir necha ming yillik sivilizatsiya tarixiga ega. Zotan, qadimiyati, qad. davlatchiligi bo‘lmagan xalqda Uyg‘onish davri ham bo‘lmaydi. Markaziy Osiyoda 9—13-asrlarda o‘z xalqining qadimiyatiga qaytish, Avesto falsafasini Qur‘on ma‘rifati bilan uyg‘unlashtirib, qayta tiklashga intilish tasavvuf ta‘limoti, „ishroq“ falsafasida namoyon bo‘lgan. Shu asosda turli nazariyalar, ta‘limotlar yuzaga kelib, fikriy xilmaxillik rivojlandi. Tasavvufiyorifona ta‘limotning qaror topishi, tariqatlar ham, aslida, hurfikrlik va inson kamolotiga bo‘lgan ishonchning nishonasi edi. Uyg‘onish

² A. Haydarov. Madaniyat – milliy yuksalish poydevori. “Oltin meros press” nashriyoti. 2021 yil.

³ A. Haydarov. Madaniyat va san‘at sohasini boshqarish asoslari. “G‘ofur G‘ulom” nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. Toshkent – 2016. 178-b.

davri vakillari dinga emas, balki dinni sxolastika va jaholat manbaiga aylantirgan kishilarga qarshi kurashganlar. Tafakkurdagi ikki: akliy (ratsionalizm) va vajdiy (irratsionalizm) yo‘nalish namoyandalari zohiran o‘zaro kelishmay kelgan bo‘lsalarda, amalda Yevropa Uyg‘onish davrida bo‘lganidek, inson ongini bedor etish, uni aqidaparastlik (taqlidchilik) g‘uboridan tozalashda hamkorlik qildilar. Shu bois hurfikrli mutafakkirlar orasida ratsionalist olimlar bilan birga, orif sufiylar ham bor edi. Sharq Uyg‘onish davri vakillari o‘z xalklarining ked. madaniyat bilan birga, yunon vahind xalklari merosidan ham foq dalanishgan. Yunon olimlarining asarlari 8—9-asrlarda arab tiliga tarjima qshshndi, sharxlandi. Aflotun, Arastuni Sharq faylasuflari ham o‘z ustozlari deb hisoblashgan, Plotin qarashlari Ibn alArabiya ta’sir etib, „vahdatul vujud“ falsafasiga turtki berdi.

2017-yil davomida O‘zbekiston madaniyati va san’ati tarixida asrlarga tatigulik olmashumul ishlar amalga oshirilib, davlatimiz rahbarining tashabbuslari bilan soha rivojida yangi tarixiy davr boshlanganligini bir yil davomida madaniyat va san’at sohasining istiqboli uchun 20 ga yaqin farmon va qarorlar qabul qilinganligining o‘zi ham ko‘rsatib turibdi, albatta. Soha vakillari bilan uchrashuvlar va yig‘ilishlar o‘tkazildi. “Bir haqiqatni hech qachon esdan chiqarmasligimiz kerak, mamlakatimizda madaniyat va san’at taraqqiy etmasa, jamiyat rivojlanmaydi.”,— deb ta’kidlab o‘tgan edi Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev. Hozirgi kunda madaniyat va san’at shiddatli islohotlarni jadal amalga oshirishda o‘ta muhim va ayni paytda juda zarur omillardan biri ekanligiga alohida e’tibor qaratilmoqda. Mamlakatimizda 2018-yilda ham madaniyat va san’atni rivojlantirish borasida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirildi.

Shu o‘rinda YUNESKOning sobiq bosh direktori Federiko Mayorning ushbu so‘zlarini ta’kidlash joiz: “O‘zbek xalqining tarixi va madaniyati umumbashariy sivilizatsiyaning tarkibiy va ajralmas qismidir”. “Biz O‘zbekistonning yangi qiyofasini yaratishga kirishgan ekanmiz, buni, avvalo milliy madaniyatimizni rivojlantirishdan boshlashimiz lozim. Shu ma’noda, madaniyat – bu xalqimiz, jamiyatimiz qiyofasidir. Xulosa shuki, xalqimizning rivojlanish darajasi, avvalo, milliy madaniyatimizga qarab baholanadi”, – deb uqtiradi davlatimiz rahbari. Prezidentimizning ushbu da’vati barchamizga ulkan mas’uliyat yuklaydi.

2018-yil 28-noyabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida milliy madaniyatni yanada rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori madaniyat va san’at sohasidagi mavjud muammo va kamchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan muhim tarixiy hujjat sifatida alohida ahamiyatga ega. Konsepsiyada, avvalo, madaniyat sohasiga oid normativ-huquqiy

bazani yaratish, ushbu sohadagi institusional tizimni va madaniyat muassasalari faoliyatini yanada takomillashtirish asosiy vazifa etib belgilangan.⁴

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A. Haydarov. Madaniyat – milliy yuksalish poydevori. “Oltin meros press” nashriyoti. 2021 yil.
2. A. Haydarov. Madaniyat va san’at sohasini boshqarish asoslari. “G‘ofur G‘ulom” nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. Toshkent – 2016. 178-b.
3. U. G‘. Zunnunova, T. R. Fayziyev. Art marketing. O‘quv qo‘llanma. Toshkent. “Kamalak” 2019 y.
4. A. Haydarov. Harakatlar strategiyasi va ma’naviy yuksalish. “Donishmand ziyosi” nashriyoti. 2020 yil. 5. A. Haydarov. Ma’naviyat – huquqiy davlatning tayanchi. “G‘ofur G‘ulom” nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti. Toshkent – 1999 y
6. Jahon adabiyoti” Ulug‘bek Hamdam

---

⁴ . A. Haydarov. Harakatlar strategiyasi va ma’naviy yuksalish. “Donishmand ziyosi” nashriyoti. 2020 yil. 5. A. Haydarov. Ma’naviyat – huquqiy davlatning tayanchi. “G‘ofur G‘ulom” nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti. Toshkent – 1999 y